

باورهای دینی و فرهنگ اسلامی مردم ایران در سفرنامه ویلیام فرانکلین

مرضیه زارع زردینی^{۱*}، آسیه ذبیح‌نیا عمران^۲

۱- گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و زبانهای خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲- گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبانهای خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

سال هفدهم، شماره هشتم، آبان ۱۴۰۳، شماره پی در پی ۱۰۲، صص ۳۳۱-۳۱۷

DOI: <http://10.22034/bahareadab.2024.17.7711>

نشریه علمی سبک شناسی و تحلیل متون نظم و نثر فارسی

(بهار ادب سابق)

چکیده:

زمینه و هدف: سفرنامه ویلیام فرانکلین (۱۷۶۳-۱۸۳۹م) با عنوان «مشاهدات سفر از بنگال به ایران» در سالهای (۱۷۸۶-۱۷۸۷) میلادی، توجه خاصی به باورهای دینی و آیینی مردم ایران دارد. فرانکلین شرقشناس همچون دیگر سفرنامه نویسان خارجی از باورهای مردم، به عنوان یکی از درونمایه‌های سفرنامه خود بهره میبرد تا به اثر خود رنگ فرهنگی ببخشد و آداب و رسوم و سنتهای جامعه را در گذر حوادث از گزند فراموشی حفظ و از گذشتگان به آیندگان منتقل کند. پژوهش حاضر با هدف شناسایی اعتقادات دینی و باورهای اسلامی مردم ایران در سفرنامه ویلیام فرانکلین میکوشد به این پرسش اصلی پاسخ دهد که در این سفرنامه میزان تأثیر باورهای دینی و فرهنگ اسلامی مردم ایران در حوزه‌های گوناگون چگونه است؟

روش مطالعه: در این تحقیق برای جمع‌آوری اطلاعات از روشهای اسنادی (فیش‌برداری به صورت توصیفی) استفاده شده است. قلمرو تحقیق حاضر تمامی متن کتاب «مشاهدات سفر از بنگال به ایران» ویلیام فرانکلین را در برمیگیرد. همچنین شاخصه‌های فرهنگ اسلامی و باور دینی و آیینی مردم ایران به صورت گزینشی استخراج و تدوین شده است.

یافته‌ها: از دیدگاه فرانکلین، ایرانیها دارای منش و ویژگیهای نیک هستند که ریشه تاریخی دارد و نشانه فرهنگ و تمدن باستانی ایران است که این خلیات پسندیده، ایرانیان را از سایر ملتها جدا و متمایز کرده است. بسیاری از خصایص اخلاقی هم ریشه در فرهنگ باستانی ایران دارد، و هم از آموزه‌های دین اسلام نشأت میگیرد.

نتیجه گیری: بر اساس مشاهدات ویلیام فرانکلین و به اعتقاد وی، میتوان نتیجه گرفت که بخش عظیمی از باورها و ادبیات آیینی مردم ایران بر لایه زیرین نظام فرهنگی دین اسلام استوار گشته و نفوذ و تأثیر آن در ابعاد گوناگون زندگی مردم بویژه بعد اجتماعی قابل مشاهده است.

تاریخ دریافت: ۲۰ تیر ۱۴۰۳

تاریخ داوری: ۲۲ مرداد ۱۴۰۳

تاریخ اصلاح: ۱۰ شهریور ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۲۳ مهر ۱۴۰۳

کلمات کلیدی:

باورهای دینی، فرهنگ اسلامی، سفرنامه، ویلیام فرانکلین

* نویسنده مسئول:

Mzare93@pnu.ac.ir

(۲۱ ۹۸+)

ORIGINAL RESEARCH ARTICLE

Religious Beliefs and Islamic Culture of Iranian People in the Travelogue of William Franklin

M. Zare Zardini*¹, A. Zabihnia Emran²

1- Department of Arabic Language and Literature, Payam Noor University, Tehran, Iran.

2- Department of Persian Language and Literature, Payam Noor University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 10 July 2024
Reviewed: 12 August 2024
Revised: 31 August 2024
Accepted: 14 October 2024

KEYWORDS

Religious beliefs, Islamic culture, Travelogue, William Franklin

*Corresponding Author

✉ Mzare93@pnu.ac.ir

☎ (+98)

ABSTRACT

BACKGROUND AND OBJECTIVES: The travelogue of William Franklin (1763-1839) entitled "Observations on the Journey from Bengal to Iran," written during the years 1786-1787 AD, pays particular attention to the religious beliefs and rituals of Iranian people. As an orientalist, Franklin, like other foreign travel writers, draws on the beliefs of the people as one of the themes of his travelogue to enrich his work with cultural significance and to preserve the customs and traditions of society from being forgotten, passing them from past generations to future ones. This research aims to identify the religious beliefs and Islamic convictions of the people of Iran in Franklin's travelogue and seeks to answer the following central question: How do religious beliefs and Islamic culture influence various aspects of life in this travelogue?

METHODOLOGY: In this study, documentary methods (descriptive note-taking) were employed for data collection. The scope of this research encompasses the entire text of William Franklin's book "Observations on the Journey from Bengal to Iran." Additionally, characteristics of Islamic culture and the religious beliefs and rituals of the people of Iran were selectively extracted and compiled.

FINDINGS: From Franklin's perspective, Iranians possess commendable traits and characteristics rooted in their historical background, reflecting the culture and ancient civilization of Iran. These admirable qualities distinguish Iranians from other nations. Many moral attributes are derived both from Iran's ancient culture and from Islamic teachings.

CONCLUSION: Based on William Franklin's observations, it can be concluded that a significant portion of the beliefs and ritual literature of Iranian people is founded on the underlying layer of Islamic cultural systems, with its influence observable in various dimensions of people's lives, especially in social aspects.

DOI: <http://10.22034/bahareadab.2024.17.7711>

NUMBER OF REFERENCES	NUMBER OF TABLES	NUMBER OF FIGURES
 25	 2	 0

مقدمه

نوشتن خاطرات و سفرنامه‌ها راهی برای انتقال تجربیات و یافته‌ها از نسلی به نسل دیگر است. در سفرنامه‌ها، اطلاعات بینظیری در باب شیوه زیستن انسانها و هم‌چنین طرز تفکر آنان نسبت به زندگی در زمانهای گذشته به دست می‌آید. با توجه به دستاوردهای تاریخی، مذهبی، ادبی و اجتماعی هر کدام از این آثار میتوان به اهمیت اینچنین سفرنامه‌هایی پی برد. سیاحان اغلب با نگاهی موشکافانه و دقیق در سفرهایشان به ثبت مشاهدات خود می‌پردازند و فرهنگ ملل مختلف را نقد و ارزیابی میکنند، لذا بررسی نوشته‌های آنان در قالب سفرنامه به ما کمک می‌کند تا دریابیم نگاه جهانیان به ما چگونه است؟

سفرنامه، زنجیره‌ای از انباشت میراث انسانی در گستره‌ی زمان است و در امتداد این زنجیره به زمان حال، فرهنگ و باور عامه‌گویی سرچشمه‌های آن در گذشته خواهد بود.

سفرنامه ماجراهای واقع‌شده در شرح حال مسافر و سیاح و تک‌تک معاشران اوست و تاریخ جوامع را که مهمترین منبع شناخت ملت‌ها در اعصار گذشته و وضع تاریخی، جغرافیایی و ... است، رقم می‌زند. توجه دیرینه به سیر و سیاحت نشان‌دهنده اهمیت آن است. از نظر ادبی و اجتماعی نیز مهمترین فواید سفرنامه‌ها در نخستین نگاه به آنها از بعد شناخت مکانها و انسانها در ادوار مختلف است. سفرنامه‌نویسی یکی از سبک‌های ادبی است که در آن شخصی که به سرزمینهای دیگر سفر کرده، دیده‌ها، شنیده‌ها، تجربیات، رخدادها و احساساتش را درباره آن سرزمینها برای آگاه کردن دیگران در قالب کتابی مینویسد. سفرنامه فرانکلین یکی از نمونه‌های کم‌نظیر ادب پارسی است. مقاله حاضر در بطن بحث به پرسشهای زیر پاسخ میدهد:

- باورهای دینی و فرهنگ اسلامی چه تأثیری در ایجاد زیرساختهای فرهنگ عامیانه مردم ایران دارد؟

- شکلگیری باورها در زندگی اجتماعی مردم ایران و کارکرد آنها چگونه است؟

سابقه و پیشینه تحقیق

در ارتباط با موضوع مقاله، تحقیق مستقلی صورت نگرفته است، اما میتوان به پژوهشهایی در ارتباط با سفرنامه اشاره کرد که به شرح زیر است: منوچهر دانش‌پژوه در سال ۱۳۸۵، در کتاب «بررسی سفرنامه‌های دوره صفوی» کلیه سفرنامه‌های عصر صفوی را با توضیح مختصری درباره محتوای آنها معرفی کرده است. رسول جعفریان، در کتاب «صفویه از ظهور تا زوال» کهنترین سفرنامه‌ها را معرفی و بررسی کرده است. روح انگیز کراچی در سال ۱۳۸۱، کتابی با عنوان «دیدارهای دور، پژوهشی در ادبیات سفرنامه‌ای همراه با کتابشناسی سفرنامه‌های فارسی» نوشته است. همچنین فرزانه شهبازی در دانشگاه الزهرا پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود را در سال ۱۳۸۳ با عنوان «بررسی فرهنگ دینی مردم در سفرنامه‌های عصر صفوی» نگاشته است. پایان‌نامه دیگری در سال ۱۳۸۸، توسط اکرم جعفری، با عنوان «سیمای جامعه ایرانی در سفرنامه‌های دوره شاه عباس اول صفوی» در دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان نوشته شد و در سال ۱۳۸۷، مقاله‌ای با عنوان «اوضاع روسیه و احوال روسیان در سفرنامه ابن فضلان» از ناصر تکمیل همایون منتشر شد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

از آنجائی که بخشی از فرهنگ و تمدن بشری در بستر زمان خود محصول انباشتی از میراث‌های گذشتگان که سینه به سینه حفظ و منتقل گردیده و به‌عنوان یک سیستم، به یکدیگر مرتبط و از هم متأثرند، لاجرم در این راستا

واکاوی باور مردم در بررسی شکلگیری آن امری لازم و ضروری به نظر می‌آید، لذا بهره‌گیری از مطالعات مردم‌شناسی نه تنها پرتوی بر ساز و کارهای درون اجتماعی است بلکه رهیافتی به زندگی فرهنگی مردمان یک سرزمین در گذشته تاریخی آنها است. سفرنامه فرانکلین از معدود سفرنامه‌هایی است که به آداب و رسوم عهد زنده (۱۷۵۰-۱۷۹۴م) اشاره میکند و درباره باورهای دینی و فرهنگ اسلامی مردم ایران در این عهد کمتر نوشته‌ای وجود دارد و همین امر ضرورت تحقیق را میطلبد.

باورهای دینی و فرهنگ اسلامی

دین، کهنترین همراه و جدیترین دغدغه فکری آدمی و باورهای دینی مهمترین یاور همراه او بوده و هست. به گواهی تاریخ، آدمی همواره به تفکر در باورهای برآمده از دین پرداخته است. پژوهش درباره دین و باورهای دینی وظیفه سنگین و مقدسی است که بر عهده انسانها به طور کلی و متخصصان این حوزه (حوزه فرهنگ) به طور خاص نهاده شده است. نیاز ضروری بشر به ایمان و باورهای دینی مهم است و نقش آن در زندگی انسانها احساس می‌شود. قرآن کریم درباره نقش ایمان و باورهای دینی در زندگی انسان تعبیر بسیار جالبی دارد. در سوره «طه، آیه ۱۲۴» خداوند میفرماید: «وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكاً» (هر کس از یاد من غفلت ورزد و از ایمان و دین روی برتابد، مسلماً زندگی او ناگوار خواهد بود). به نظر میرسد از دیدگاه قرآن کریم ارزش حقیقی انسان در گرو شناخت و باورهای دینی صحیح و به کار بستن آنها است. امروزه جوامع مختلف بشری در زندگی فردی و اجتماعی دچار مشکلات و بحرانهای زیادی هستند و از طرف دیگر، مکاتب بشری در حل این مشکلات راه به جایی نبرده و نتیجه آن سردرگمی و بیمعنا بودن زندگی برای افراد جامعه شده است. تردیدی نیست که باورهای دینی در وضع این بحرانها نقش اساسی و سازنده‌ای دارد و انسان در سایه باورهای دینی مانند کوهی استوار و محکم خواهد بود که هیچ طوفانی قدرت براندازی آن را نخواهد داشت (حسنی، ۱۳۹۰: ص ۱۵). دین نتیجه نخستین کوشش اندیشه‌ی انسان است برای دستیابی به نوعی احساس امنیت در جهان، دین مظهر توجه انسان است به موجود الهی یا نیروهای فراطبیعی و یا دست‌کم احساس ساده‌ی وابستگی به آنها، دین شاخص باورهای انسان است و شکلهایی که در این باورها مییابد و نیز مناسک و مراسمی که در پرستش معبود به کار می‌آیند. به همین دلیل است که دین و ارزش‌ها و باورهای نهفته در آن، نقش بسیار مهمی در تاریخ و تمدن بشری داشته و دارد. از دیدگاه مردم‌شناسی، دین از کهنترین دلبستگیها، نگرشها و انگاره‌های بشری و پدیده‌ها و نهادهای اجتماعی است و کارکرد مثبتی که میتواند داشته باشد؛ این است که با ایمان، احساس، تعلق خاطر و باوری که در دینداران پدید می‌آورد، در برآوردن نیازهای روانی و تعالیجویی، و در سامان و اعتلا بخشیدن به زندگی اجتماعی، آنان را یار و یاور است و با کارکردهای انگیزشی و بینشی، موجب همبستگی اجتماعی و انسجام گروهی میگردد و با مشارکت عمومی مردم در مراسم عبادی، باعث همسانی مبانی اعتقادی، دلبستگی و تقویت هویت جمعی آنان میشود. دین نه تنها الگویی از جهان است؛ بلکه طرحی از آنچه که جهان باید باشد را نیز به دست میدهد. برای مردم‌شناسی، مطالعه ارزش‌ها و باورهای مردم، حتی اگر نتواند ارتباط مستقیم آنها را با رفتارهای اجتماعی نشان دهد؛ از اهمیت بسیار برخوردار است. چون مفاهیم و تصورات کلی دینی اقوام همیشه ضرورتاً بازتاب نظام اجتماعی آنها نمیتواند باشد. از اینرو، پژوهشگران کوشیده‌اند تا نظامهای عقیدتی قومها را نه تنها از دیدگاه مردم‌شناسی، بلکه از لحاظ ارزش تحقیقی‌ای که فی‌نفسه دارند، بررسی کنند (رنجبر و ستوده، ۱۳۸۰: ص ۱۴۱). «حوزه مردم‌شناسی دینی تنها به اعمال و مناسکی است که بر اساس تجربه و سنت و اعتقاد در یک جامعه دینی برگزار میشود، یعنی اعمال و

مناسک دینی که فرد به عنوان عضو جامعه انجام می‌دهد و با توجه به این امر است که روش تحقیق مردم‌شناسی دینی مشاهده و ملاحظه است و نه پرسشنامه و مصاحبه (روح‌الامینی، ۱۳۷۷: ص ۱۹۵). امر مشاهده و ملاحظه اعمال و مناسک دینی را در سفرنامه ویلیام فرانکلین به ایران میتوان یافت.

سفرنامه ویلیام فرانکلین

ویلیام فرانکلین^۱، افسر ارشد انگلیسی سپاه بنگال هندوستان و عضو انجمن سلطنتی آسیاشناسان انگلستان بود و سپس به ریاست کتابخانه این انجمن برگزیده شد. وی همچنین عضو انجمن آسیائی کلکته بود و در فاصله سالهای ۱۲۰۰-۱۲۰۱ قمری، همزمان با حکومت جعفرخان زند به شیراز می‌رود. فرانکلین چون زبان فارسی را خوب میدانست، با طبقات مختلف مردم شیراز همنشین میشود و با دیدی دقیق و پژوهشگرانه، به شرح زندگی مردم و آداب و رسوم آنها می‌پردازد (پیرنیا، ۱۳۸۷: ص ۲۰). فرانکلین در پیشگفتار سفرنامه‌اش علاقه به زبان فارسی و کسب آگاهی از تاریخ و نحوه زندگی مردم را انگیزه سفر به ایران معرفی میکند. مدت حضور او در ایران، حدود ۱۰ ماه بوده که ۸ ماه آن را با خانواده‌ای ایرانی زندگی میکند و در این مدت موفق میشود اطلاعاتی از اوضاع اجتماعی ایران در دوره زندیه فراهم آورد. سفر فرانکلین ۲۷ ربیع‌الآخر ۱۲۰۰ ق / ۲۷ فوریه ۱۷۸۶ م از کلکته آغاز میشود و تا ۱۹ رجب ۱۲۰۲ ق / ۲۶ آوریل ۱۷۸۸ م که به کلکته برمیگردد، طول میکشد (نوروزی، ۱۳۷۸: ص ۱۰). سفرنامه فرانکلین تحت عنوان «مشاهدات سفر از بنگال به ایران»^۲ نخستین بار در سال ۱۷۹۰ در لندن چاپ شد. محسن جاویدان اثر مذکور را در سال ۱۳۵۷ به فارسی ترجمه و انتشارات دانشگاه تهران آن را در سال ۱۳۵۸ منتشر کرد.

بحث و بررسی

اینک به بارزترین اعتقادات اسلامی و باورهای دینی مردم ایران در سفرنامه ویلیام فرانکلین پرداخته میشود:

مراسم تعزیه خوانی

کهنترین سند شناخته‌شده درباره تعزیه خوانی، مربوط به مشاهدات فرانکلین است (همایونی، ۱۳۸۰: ص ۷۵). فرانکلین از اجرای دو تعزیه در کتاب سفرنامه خود گزارش میدهد:

الف- تعزیه آب فرات که نمایش زد و خورد بین دوستان امام و سپاهیان یزید است.

ب- تعزیه عروسی قاسم

در سفرنامه فرانکلین آمده است: «یکی از جالبترین برنامه‌های عزاداری (حسینی) نمایش عروسی قاسم جوان، پسر امام حسن، با دختر عمویش، دختر امام حسین است. این عروسی البته هیچ زمان تحقق نیافت زیرا که قاسم در یکی از نبردهای کنار رود فرات، در روز هفتم محرم به شهادت رسید. پسر جوانی نقش عروس را با همه تزئینات یک عروسی بازی میکرد. او همراه با دیگر زنهای خانواده و با لحنی اندوهبار شعری را میخواند که مربوط به سرنوشت تراژیک شوهرش و قتل او توسط کافران بود. نم‌توان دقایقی را که اینان از هم بایستی جدا میشدند فراموش کرد. وقتی که شوهر، نامزد جوانش را ترک میگفت تا جبهه رود، با او لطیفترین وداعها را میکرد. بعد،

^۱ William Franklin

^۲ Observations made on a tour from Bengal to Persia

بهنگام رفتن، جامه سوگواری را به او داد و دختر جامه را روی شانه‌های خود انداخت (فرانکلین، ۱۳۵۸: ص ۷۲). «تعزیه‌خوانی از دوره آل بویه آغاز شد و این مراسم مذهبی به مرور زمان از صورت ساده و بیتکلفی اولیه بیرون آمد. پس از حمله مغول و تیمور با استقرار حکومت صفویه در ایران رونق یافت» (شمیم، ۱۳۷۴: ص ۴۱۴). در اواخر حکومت زندیه و اوایل قاجاریه بود که تعزیه‌خوانی با مضمون و اصطلاح امروزی پدیدار شد و رو به گسترش نهاد (همایونی، ۱۳۸۰: ص ۱۶۴). در دوره قاجاریه علاوه بر اجرای تعزیه، مجالس روضه‌خوانی و سینه زنی همراه با نمایشهای مذهبی معمول گردید. سرودن نخستین اشعار تعزیه ظاهراً با اجرای اولین تعزیه در ایران همزمان بود. بسیاری از مردم بر این باورند که تعزیه ریشه در باورهای مذهبی پیش از اسلام داشته است که در دوران صفویه دارای حیات شده است (بیضایی، ۱۳۴۰: ص ۳۰). از نوشته جهانگردانی که در دوره صفویه از ایران دیدن کردند؛ مؤید این معناست که حکومت صفویه در ایجاد و تحول تعزیه نقش بسیار مهمی را ایفا کرد. (ملک پور، ۱۳۶۳: ص ۲۲۹). تعزیه‌خوانی و اجرای آن پس از دولت صفویه در دوره زندیه به حد تکامل میرسد (مسعودی، ۱۳۶۷: ص ۱۰). ظاهراً کهنترین تعزیه‌نامه که در حال حاضر موجود است مربوط به عصر کریم خان زند است (محبوب، ۱۳۶۷: ص ۱۸۷). تعزیه در اوایل فقط در روزهای تاسوعا و عاشورا اجرا میشد، ولی از زمان سلسله زندیه مرسوم شد که از روز اول محرم تا عاشورا و برخی ایام مذهبی مثل اربعین امام حسین (ع) و یا شهادت امام علی (ع) به اجرا در می‌آمد (شهیدی، ۱۳۸۰: ص ۷۴). به اعتقاد چلکووکسی^۱ «از نیمه سده نوزدهم، کوششهایی برای مطالعه پدیده تعزیه (تنها نمایش بومی جهان اسلام) انجام شد» (چلکووکسی، ۱۴۰۰: ص ۱۳). اجرای مداوم و مستمر تعزیه سبب نسخه برداریهای مکرر از متون تعزیه‌نامه شده است، به گونه‌ای که رونوشت بسیاری از آنها به شکل دستنویس در بعضی از کتابخانه‌ها موجود است (منزوی، ۱۳۸۲: ص ۳۰۲). مانند: مجموعه کتابخانه واتیکان. حتی برخی از این تعزیه‌نامه‌ها به زبانهای فرانسه، انگلیسی، آلمانی و ایتالیایی هم ترجمه شده است (ملک پور، ۱۳۶۳: ص ۲۳۰).

ویلیام فرانکلین درباره محرم و مراسم تعزیه در ایران نقل میکند: ده روز اول ماه محرم که اولین ماه سال اسلامی است در سراسر ایران ایام عزاداری محسوب میگردد و آن را (دهه) مینامند. طی این ده روز تمام ایرانیان و پیروان حضرت علی (ع) به عزاداری شهادت امام حسین (ع) دومین پسر آن امام که در جنگ با یزید پسر معاویه شهید شد میپردازند. این واقعه در محلی به نام کربلا رخ داده است. ایرانیها در روز بیست و هفتم ماه قبل از محرم که ذی‌الحجه نام دارد در مساجد منبرهایی برپا میکنند و دیوارهای مسجد را با پارچه‌های سیاه میپوشانند. از روز اول محرم آخوندها و پیشنمازها به منبر میروند و به ذکر واقعه میپردازند و به شرح زندگی و اعمال حضرت علی (ع) و پسرانش حسن و حسین (ع) پرداخته و مصیبت وارده بر امام حسین (ع) را بازگو میکنند. عزاداری با صدای موقر و آرام و محزون شروع میشود و به حقیقت روی انسان تأثیر عمیقی میگذارد و این زبان شیرین و رسای فارسی است که میتواند از عهده انجام چنین کاری برآید. بین دو نوحه‌خوانی مردم با دستهای خود محکم به سینه‌هایشان میکوبند و در عین حال گریه میکنند و جملاتی نظیر (وای حسین) و (حیف از حسین) را ادا مینمایند. قسمتهایی از واقعه نیز به شعر است که با آهنگ محزون خوانده میشود، هر روز قسمتی از ماقوع کربلا توسط افرادی که برای این منظور انتخاب شده‌اند نمایش داده میشود. شمایلها و تصاویری نیز وجود دارند که توسط دسته‌ها حمل میشوند و به محلات مختلف برده شده که در بین آنها تصویری از رودخانهی فرات که آن را آب فرات مینامند دیده میشود. در دهه‌ی محرم با نشان دادن صحنه‌هایی از نمایشهای مختلف مربوط به وقایع محرم تماشاچیها را به شدت متاثر می‌کند بطوری که آنها به شدت به شیون و زاری میپردازند و یزید و تمام کسانی را

^۱ Peter J. Chelkowski

که در قتل عام خاندان پیامبر (ص) دخالت داشته‌اند به شدیدترین وجه مورد لعن قرار می‌دهند. در غالب این نمایش‌ها اسبهایی که امام حسین (ع) و برادرش حضرت عباس (ع) بر آنها سوار بودند نیز به مردم نشان داده میشود که روی بدن این اسبها لکه‌هایی که نشان‌دهنده‌ی زخمهایی است که برداشته‌اند و شکل تیرهایی که بر بدن آنها فرو رفته است نقش میشود. در اجرای مراسم و یا نمایشنامه‌ها بسیاری از تماشاچیه‌ها صدمه دیده و مجروح میشوند، زیرا ایرانیها در ابراز احساسات خود خیلی زود اختیار خویش را از دست می‌دهند» (فرانکلین، ۱۳۵۸: ص ۷۰). البته برخلاف نظر فرانکلین که متعقد است در اجرای نمایش تعزیه تعداد زیادی از تماشاچی‌ها صدمه دیده و مجروح شده‌اند، سرهنگ گاسپار دروویل^۱ نقل میکند که کسی در تعزیه آسیب نمی‌بیند و درباره‌ی اجرای تعزیه می‌گوید: من از دیدن این صحنه‌های جاندار که چیزی از واقعیت کم نداشت، به حیرت افتادم. حیرت من وقتی فروتن‌تر شد که دیدم پس از پایان نمایش از چهار هزار تن سوار که بدون رعایت نظم و احتیاط، به جان هم افتاده بودند، حتی یک تن نیز زخمی نشده است. مراسم تعزیه در میان قبایل و طوایف مختلف با تغییرهای کم و بیش زیادی انجام می‌گیرد، ولی در هر حال، اساس آن یکی است (دروویل، ۱۳۳۶: ص ۲۲).

ویلیام ضمن ترسیم مراسم خاص ماه محرم و احساسات شدید ایرانیها به باورهای دینی عزاداران در این موضوع اشاره می‌کند: «همه متفق‌القولند که روح هر کس که در ماه محرم کشته شود بدون تردید به بهشت میرود و این اعتقاد همراه با احساساتی که من در هیچ جای دیگری ندیده‌ام موجب می‌گردد که هر نوع صدمه و یا حتی مرگ را با آغوشی باز پذیرا شوند. بسیاری از ایشان داوطلبانه به خود صدمه وارد میکنند و زخمهای کشنده به خود می‌زنند، عده‌ای هم طی این ده روز حتی المقدور از نوشیدن آب خودداری مینمایند تا به این ترتیب با وضع و موقعیت ناگواری که امام حسین (ع) در طلب آب طی این مدت با آن مواجه بوده است همدردی کرده باشند. در سراسر ماه محرم مردم از رفتن به حمام و حتی عوض کردن لباس خودداری میکنند و در روز دهم محرم تابوت شهدا را که آغشته به خون است همراه با شمشیرها و عمامه‌های ایشان که با پره‌های حواصل تزئین شده‌اند آورده میشوند و با تشریفات خاص به خاک می‌سپارند و پس از آن آخوندها بار دیگر به منبر رفته و به ذکر واقعه می‌پردازند و مراسم با لعن بر یزید خاتمه پیدا میکند. ایرانی‌ها کشته شدن امام حسین (ع) را شهادت تلقی میکنند و در تمام دوره‌ی عزاداری از او به نام شهید اسم می‌برند. آنها همچنین می‌گویند که امام از آنچه که در انتظارش بود آگاهی داشته و این کار را برای بخشوده شدن گناهان پیروان پدرش حضرت علی (ع) انجام داده است و در نتیجه تمام کسانی که برای شهادت او به عزاداری می‌پردازند در روز قیامت مورد حمایت آن امام قرار می‌گیرند. ایرانیها همچنین معتقدند که اگر امام حسین (ع) میخواست از قدرت امامت خود استفاده کند، اگر تمام دنیا جمع میشدند نمیتوانستند صدمه‌ای به او وارد نمایند اما او داوطلبانه شهادت را پذیرفت تا پیروانش بتوانند از منافع این پایداری برخوردار شوند و از اینجا این اعتقاد پیدا شده است که در روز قیامت حضرت فاطمه (س) همسر حضرت علی (ع) سر بریده امام حسین (ع) را در یک دست و قلب امام حسن (ع) را در دست دیگر خود می‌گیرد و در پیشگاه عدل الهی می‌ایستد و از خداوند می‌خواهد که به عزت دو پسرش از گناهان پیروان حضرت علی (ع) درگذرد و خداوند این درخواست را می‌پذیرد» (فرانکلین، ۱۳۵۸: ص ۷۳).

اگر به دقت به مطالب سفرنامه‌ی ویلیام در شرح واقعه‌ی محرم بنگریم متوجه میشویم که آداب و رسوم ماه محرم در ایران همراه با باورهای دینی است که این باورها توانسته است روح قیام امام حسین (ع) را زنده نگه‌دارد.

¹ G. Drouville

لازم به یادآوری است که پژوهشگران تعزیه خود را مدیون براون^۱ مستشرق ایرانی در جلد چهارم کتاب «تاریخ ادبیات ایران» میدانند که به نقل گزارش فرانکلین پرداخته است، اما در واقع اولین کسی که به گزارش فرانکلین در خصوص تعزیه دست یافت، مستشرق روسی، آلکساندر کریمسکی^۲ نویسنده کتاب «تئاتر ایران»، در سال (۱۹۲۵ م.)، چاپ «کیف» است.

باور دینی و فرهنگ اسلامی در تدفین مردگان

فرانکلین آداب تشیع جنازه مردگان و مراسم تدفین را باور دینی قلمداد میکند و به زیبایی درباره آن گزارش میدهد. با توجه به نوشته‌های ویلیام فرانکلین پیرامون مراسم تدفین میتوان به آدابها و باورهای دینی مردم مسلمان اشاره نمود: «مراسم تدفین مردگان در ایران مشابه همان چیزی است که در تمام کشورهای اسلامی انجام میگیرد. وقتی یک نفر مسلمان فوت شد اقوام و دوستان او جمع میشوند و با صدای بلند بر سر جنازه وی به عزاداری میپردازند، سپس بدن او را میشویند و در تابوتی قرار داده به محل دفن که در خارج از باروی شهر قرار دارد حمل میکنند. در تمام طول راه ملایی جنازه را تشییع کرده و آیاتی از قرآن را تلاوت میکند، اگر کسی بر سر راه خود به جنازه‌ای که به سوی گورستان حمل میشود برخورد کرد بر طبق قوانین مذهبی موظف است در پی آن به راه بیافتد و تا محل دفن برود، افرادی که جنازه را حمل میکنند و کسانی که در پی آن روانند مرتب جمله «لا اله الا الله» را تکرار میکنند. پس از به خاک سپردن متوفی افراد خانواده او به خانه خود برمیگردند و زنها غذایی از آرد، عسل و ادویه درست میکنند و آن را به یاد فرد فوت شده تناول مینمایند و از آن به دوستان و آشنایان خود هم میدهند تا ایشان نیز احترامات لازم را نسبت به متوفی به عمل بیاورند. این مراسم باید دارای سابقه تاریخی بسیار قدیمی باشد زیرا در نوشته‌های هومر درباره مراسم قربانی میخوانیم که همیشه به یادبود مردگان مراسمی برپا می‌شده است» (فرانکلین، ۱۳۵۸: ص ۳۹). ویلیام در شرح مراسم تدفین اشاره به تناول نمودن غذایی را می‌نماید که خانواده متوفی اقوام و آشنایان خود را با آن پذیرائی مینمودند. این رسم قطعاً اشاره به اطعامی است که در باور دینی مردم مسلمان ایران موجب آموزش و راحتی روح متوفی در عالم برزخ است که امروزه در بعضی از نقاط ایران هنوز مرسوم است و گاهی بصورت صدقه خود را نمایان میسازد.

فرهنگ اسلامی بعد از تولد نوزاد

فرانکلین در سفرنامه خود نقل میکند که مردم ایران، روز سوم یا چهارم از تولد نوزاد با حضور ملاً مراسم مذهبی برای کودک برگزار میکردند. در مراسم مذکور، ملاً در گوش طفل میگفت که باید:

- مطیع پدر و مادر باشد.
- قرآن کریم و حضرت پیامبر (ص) را گرامی بدارد.
- از محرمات پرهیز کند.
- واجبات را بجای آورد.
- در انتهای مراسم، ملاً در گوش کودک اذان میگفت و مراسم به پایان میرسید.

اینک گزارش فرانکلین: «در روز سوم یا چهارم تولد بچه، دوستان و اقوام زن زانو در منزل او جمع میشوند... و پس

¹ E.G. Brown

² A. Krymski

از مدتی...ملایی وارد میشود، کودک را بغل میگیرد و از مادر بچه میپرسد که چه نامی برای بچه‌اش انتخاب کرده است؟ وقتی که نام بچه گفته شد، ملا شروع به خواندن دعای کوتاهی میکند. سپس مقابل گوش بچه سه‌بار اسمش را به‌طور واضح به او میگوید و یادآوری میکند که باید مطیع پدر و مادر باشد و قرآن کریم و پیامبر (ص) را محترم بدارد، از محرمات بپرهیزد و واجبات را به جا بیاورد. او پس از آنکه کلمات مبنی بر اعتراف به دین اسلام را چندبار جلوی گوش کودک تکرار کرد، بچه را به مادرش میدهد و آنگاه مهمان‌ها به صرف شیرینی و شربت میپردازند و سپس زنها مقداری از خوراکی موجود در مجلس مهمانی را با خود میبرند زیرا که معتقدند این شیرینی‌ها و خوراکی‌ها موجب بچه‌دار شدن آن‌ها میگردد» (فرانکلین، ۱۳۵۸:ص ۳۷).

فرهنگ اسلامی دربارهٔ پول حلال

ویلیام فرانکلین در سفرنامهٔ خود ضمن توصیف قناتی که به اسم از آن نام نبرده و آن قنات رکن‌آباد است اشاره به یک عقیده مینماید که به زعم او آن عقیده، یک عقیده‌ی خرافی است ولی در فرهنگ مردم مسلمان ایران نه تنها خرافات نیست بلکه یک باور دینی است که قویا مردم به آن در حوزه‌های مختلف حیات اجتماعی باور داشته‌اند و آن باور به پول حلال است. او در نوشته‌های خود آورده است که «اندکی دورتر از این ساختمان، به سمت چپ و در محلی پائینتر از سطح زمین قنات آب جالب توجهی وجود دارد که برای رسیدن به آن باید از هفتاد پلهٔ سنگی پائین رفت و در آن قسمت شخص با کمال تعجب بنای هشت‌گوشی را مبینند که آب قنات از داخل آن بیرون می‌آید، این بنا تمام از سنگ است و با وجود آنکه سال‌ها قبل ساخته شده است کاملاً سالم و مستحکم به نظر میرسد. ایرانیها بر مبنای عقیدهٔ خرافی میگویند علت اینکه بنای مزبور این چنین سالم و محکم باقی مانده است این است که با پول حلال ساخته شده یعنی پولی که با زور و جبر از مردم اخذ نشده است. ایرانیها می‌گویند ساختمانهایی که با پول زور توسط پادشاهان ساخته شوند خیلی زود خراب میشوند و از بین میروند، در حالی که بناهایی که به وسیله‌ی شاهزادگان عادل و نیکوکار درست شده باشند سال‌های سال سالم باقی میمانند. آن‌ها این نظر را بر مبنای داستانی که درباره‌ی این حوضچه وجود دارد، پیدا کرده‌اند. در این داستان تعریف میشود که قنات و حوضچهٔ انتهایی آن در زمان پادشاهی جمشید که بر طبق روایات تاریخی پادشاهی عادل و مهربان بوده و همان کسی است که تخت جمشید را ساخته، بنا شده است. جمشید اولین کسی بود که با صرف هزینه‌ی فراوان و استفاده از تعداد زیادی کارگر قناتی از کوه مجاور به این محل حفر کرد که اب مورد نیاز تمام قسمتهای اطراف شیراز را تأمین میکند. ایرانیها برای آب این قنات خواص زیادی قائل هستند و علاقه‌ی زیادی به آبتنی در آن از خود نشان میدهند» (فرانکلین، ۱۳۵۸:ص ۳۲-۳۳).

باور به بست نشستن در مکانهای مقدس

امامزاده‌ها و مکانهای مقدس پناهگاه درماندگان و بیچارگان بودند. فرانکلین گزارش میدهد که علاوه بر موارد مذکور پناهگاه مجرمین هم بوده است. «امامزاده‌ها محل زیارت و در عین حال پناهگاه مجرمین است اما مهمترین جای مقدس شیراز که حرمت آن در تحت هیچ شرایطی شکسته نمیشود شاهچراغ است که در آنجا هر مجرمی ولو هر قدر هم جرمش بزرگ باشد میتواند متحصن شود به شرط آنکه خدام امامزاده او را قبول کنند، ولی معمولاً این افراد مخالفین دولتی را که به امامزاده متحصن شده باشند به مأمورین تحویل میدهند. این رسم شباهت زیادی به رسم مشابهی دارد که در کشورهای کاتولیک در مورد پناهگاه بودن کلیساها و صومعه‌ها وجود دارد و مجرمین

میتوانند در این نوع اماکن پناه بجویند» (فرانکلین، ۱۳۵۸: ص ۵۷). دکتر ویلم فلور^۱ در این خصوص چنین آورده است: «افرادی که متهم به ارتکاب جرمی بودند، به غیر از قاتلان یا بدهکاران، میتوانستند در مناطق مختلف پناهگاهی برای خود بیابند و در امان باشند، مشروط بر اینکه کسی راضی می‌شد به آن‌ها غذا بدهد» (فلور، ۱۳۸۵: ص ۷۱). هیچ کس مجاز نبود که مسلح وارد آنجا شود. زیارتگاههایی مانند مقبره شیخ صفی‌الدین و حرم امام رضا (ع) در مشهد نمونه دیگری از پناهگاههای مجرمان بوده‌اند. همچنین مساجد، خانه‌های علمای مشهور و سادات مهم همچون حسینیۀ سادات در اصفهان مکانهای دیگری برای بستنشینی بودند» (همان: ص ۷۲).

فرهنگ اسلامی در توسل به ائمه اطهار (ع)

فرانکلین در سفرنامه خود گزارش میدهد: «ایرانی‌ها در گفتگوهای خود پیوسته نام ائمه را بر زبان می‌آورند، به آن‌ها سوگند یاد میکنند و در کلیۀ موارد اعم از زمانی که با مصیبت و یا غمی مواجه شده باشند و یا هنگامی که واقعه‌ای خوشایند برایشان اتفاق افتاده باشد، به جانب ایشان رو می‌آورند» (فرانکلین، ۱۳۵۸: ص ۵۷). نظر فرانکلین در باب محله‌های شیراز درخور تأمل و جالب است: «شهر شیراز به ۱۲ محله تقسیم شده است و اعتقاد بر این است که هر محله‌ای تحت حمایت یکی از ۱۲ امام (ع) قرار دارد که مانند فرشته نگهبانی از آن مراقبت به عمل می‌آورد و هر پنجشنبه شب که ایرانیها آن را شب جمعه مینامند، خدام مساجد هر یک از این محله‌ها ذکر میگیرند، یعنی به بازگو کردن مناقب و بزرگواریهای امامی که محله مزبور تحت حمایت اوست میپردازند و مردم معتقدند که تحت توجهات این امام آرزوهایشان برآورده میشود و گناهانشان بخشوده میگردد» (فرانکلین، ۱۳۵۸: ص ۵۷). فرانکلین در اعتقاد و باور قلبی ایرانیان به مولاعلی (ع) دچار بهت و حیرت فراوان میشود و به تفصیل در اینباره در سفرنامه خود نقل میکند: «احترام ایرانیها به حضرت علی (ع) غیرقابل وصف است و این موضوعی است که چه در نوشته‌های ایشان و چه در گفتارشان به خوبی احساس میگردد، آن‌ها حضرت علی (ع) را عالیترین و داناترین موجودی میدانند که تا به حال خداوند خلق کرده است و از نظر خصال پسندیده کمتر از خود پیامبر (ص) نمیدانند و تنها فرق بین این دو این است که حضرت محمد (ص) پیامبر خداست و به او وحی میرسیده است. ایرانیها معتقدند که حضرت علی (ع) یگانه مرد تاریخ است که به هر زبانی قادر به تکلم بوده و در دانش و خرد هیچ کس به پای او نمیرسد. آنها برای حضرت علی (ع) احترام فوق‌العاده قائل‌اند و برای آنکه نمونه‌ای از احترام فوق‌العاده ایرانیها را به آن امام ارائه داده باشم گفتگوی خود را با چارواداری که همراه قافله وی به شیراز رفته بازگو میکنم: یکی از همکاران این چاروادار عادت داشت که مرتب بگوید یا الله، یا علی... در ایران هر وقت کلمه امیرالمومنین بکار برده میشود منظور حضرت علی (ع) است زیرا هیچ کس دیگری را لایق داشتن این لقب نمیدانند» (همان: ص ۵۳).

ویلیام فرانکلین در توصیف خود از زورخانه و مراسم کشتی به باوری اشاره میکند که در میان همه پهلوانان ایرانی مشاهده میشود آن‌جا که آورده است: «پس از آنکه حرکات و نرمش‌های خاص پهلوانان به مدت نیم ساعت انجام گرفت کشتی شروع میشود اما قبل از هنرنمایی در این کار پیشکسوت آغاز به سخن کرده و خطاب به ورزشکارها میگوید که چون همه رفقای یکدیگر هستند و همه از این دنیا رفتنی میباشند، در این زورآزمایی که با یکدیگر خواهند داشت نباید بد هم را بخواهند و نیت ناروا نسبت به هم داشته باشند. این کشتی فقط یک زورآزمایی افتخاری است که افراد در آن شرکت می‌کنند و یک دعوای دنباله‌دار نیست، لذا به این دلیل او از همکاران خود میخواهد که جوانمردانه با هم مبارزه کنند. پیشکسوت سخنان مزبور را با صدای بلند و جمله به جمله ادا کرده و

^۱ Willem Floor

دیگران نیز گفته‌های او را تکرار میکنند و سپس کشتی آغاز میشود» (همان: ص ۲۲). پایبندی به فضائل اخلاقی در میان پهلوانان ایرانی برگرفته از اعتقادی است که به وجود مقدس امام علی (ع) دارند.

فرهنگ اسلامی عید قربان

عید قربان از جمله جشنهای اسلامی است که از آئینهای ویژه آن مراسم قربانی است، قربانی کردن غالباً در خانواده‌هایی انجام میگردد که از تمکن مالی برخوردارند و یا کسانی که نذر دارند و با قربانی گوسفند آن را ادا مینمایند. فرانکلین در باره عید قربان گزارش میدهد: «ایرانیها معتقدند که این روز همان روزی است که حضرت ابراهیم (ع) خواست پسرش اسحاق (که او را اسماعیل مینامند) را برای خداوند قربانی کند. از چند روز قبل از فرارسیدن این عید هر خانواده‌ای سعی میکند گوسفندی چاق و خوب خریداری کند تا آن را قربانی نماید و به همین دلیل آن را گوسفند قربانی مینامند. آن‌ها از این گوسفند خیلی خوب نگهداری و مراقبت به عمل می‌آورند. گوسفند مزبور باید کاملاً سالم باشد و هیچ نوع لک و یا خالی نداشته باشد تا نموداری از پاکی و پاکدامنی اسحاق باشد. روز عید که فرا رسید قربانی را با نوارهایی از پارچه‌های رنگارنگ و مهره‌های الوان و چیزهای دیگر تزئین میکنند و صورت و دست و پا و سایر قسمت‌های بدنش را با حنا رنگ می‌نمایند. همسایه‌ها متقابلاً به دیدن یکدیگر میروند و با ادای جمله‌ی (عید شما مبارک) به هم تهنیت و تبریک میگویند. وقتی گوسفند قربانی ذبح شد بدن آن را قطعه‌قطعه میکنند و به دوستان و اقوام و افراد فقیر میدهند. بعضی‌ها هیچ چیز از آن را برای خود نگاه نمیدارند اما همه مسلمانان موظفند که مقداری از گوشت حیوان قربانی شده را به افراد فقیر بدهند تا بتوانند غذای خوبی با آن درست کنند. در چنین روزی برای مردم ایران سراسر روز به جشن و شادمانی میگذرد» (فرانکلین، ۱۳۵۸: ص ۴۲).

فرهنگ اسلامی ماه مبارک رمضان و عید فطر

از اعمال واجب برای هر فرد مسلمان گرفتن روزه در ماه مبارک رمضان است. آداب و رسوم ماه مبارک رمضان یکی از مباحث مهم در فرهنگ مردم مسلمان ایران است و از آنجا که این آداب و رسوم ریشه دینی دارد مورد توجه همگان است. فرانکلین درباره روزه گرفتن نقل میکند: «افرادی که در امور مذهبی افراطی هستند از هفت-هشت روز قبل از شروع ماه رمضان شروع به روزه گرفتن میکنند و تعدادی هم تا چندین روز پس از اتمام این ماه به روزه‌ی خود ادامه میدهند» (همان: ۴۱). با وجود عظمت و احترام عید فطر در نزد ایرانیان، ویلیام فرانکلین تنها به ذکر نام آن اکتفا نموده آن‌جا که میگوید: «عید رمضان که اول ماه شوال باشد در ایران مثل ترکیه با تشریفات و مراسم زیاد برگزار نمیشود» (همان: ۴۲). در حالی که بزرگداشت عید فطر و دید و بازدیدهای در آن روز یکی از باورهای دینی نه تنها مردم ایران بلکه جهان اسلام است.

پایبندی زنان به رعایت حجاب اسلامی

ویلیام فرانکلین، مقید بودن به حجاب را در میان زنان توصیف می‌کند که این صفت در حقیقت از جمله باورهای دینی مردم ایران به شمار می‌آید. وی درباره حجاب میگوید: «زنهای ایرانی مثل زنهای سایر کشورهای مسلمان دارای حجاب هستند و از سر تا مچ پایشان در چادر پوشیده است به نحوی که دیدن روی ایشان در ملأ عام غیرممکن است» (همان: ۴۹). لزوم پوشیدگی زن در برابر مرد بیگانه یکی از موضوعاتی است که قرآن کریم در

این باره صریحا به آن اشاره کرده است. مطهری در اینباره میگوید: «پوشیدگی زن خود را از مرد بیگانه یکی از مظاهر لزوم حریم میان مردان و زنان اجنبی است» (مطهری، ۱۳۸۹: ۱۴). «پوشش زن در اسلام این است که زن در معاشرت خود با مردان بدن خود را بپوشاند و به جلوه‌گری و خودنمایی نپردازد» (همان: ۷۳).

نتیجه‌گیری

بر اساس سفرنامه ویلیام فرانکلین میتوان نتیجه گرفت که بخش عظیمی از باور مردم ایران تحت تأثیر دین مقدس اسلام است تا آنجا که کمتر آداب و رسومی را میتوان یافت که صبغه دینی نداشته باشد. در سفرنامه فرانکلین میتوان گزارشی از قدیمی‌ترین تعزیه ایران در عهد زندیه را ملاحظه کرد. همچنین در این سفرنامه آمده است که گرفتاران و بیچارگان به ائمه اطهار (ع) و مکان‌های مقدس پناه می‌آوردند. برخی دیگر از نتایج موردی مقاله به شرح زیر است:

مردم ایران براین باور بودند که تولد هر نوزدای باید همراه با آیین دینی باشد. (براساس جدول شماره ۱)

جدول ۱: فرهنگ اسلامی در تولد نوزاد در سفرنامه فرانکلین

ردیف	مضامینی که توسط مولا در گوش نوزاد خوانده میشد
۱	مطیع پدر و مادر بودن
۲	گرامی داشتن قران کریم و حضرت پیامبر (ص)
۳	دوری از محرّمات
۴	ادای واجبات
۵	اذان گفتن در گوش نوزاد

مردم ایران باور دارند که ورزش باید با اصول اخلاقی اسلامی همراه باشد (منطبق با جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲: فرهنگ اسلامی در زورخانه و مراسم کشتی

ردیف	مضامینی که توسط مرشد و مربی در هنگام کشتی بیان میشد
۱	باهم رفیق بودن
۲	باور به گذرا بودن دنیا
۳	دوری از بدخواهی
۴	دوری از نیت ناروا
۵	تأکید برانجام مبارزه جوانمردانه

لازم به یادآوری است که فرانکلین در مجموع سفر ده‌ماهه خود به ایران، مدت هشت‌ماه آن را در شیراز گذراند. وی باور دینی و آیینی مردم شیراز را به کل مردم ایران تسری میدهد.

مشارکت نویسندگان

این مقاله با مشارکت سرکار خانم دکتر مرضیه زارع زردینی و سرکار خانم دکتر آسیه ذبیح نیا عمران که بعنوان پژوهشگران درگردآوری داده‌ها و تنظیم متن نهایی نقش داشته‌اند، نوشته شده است.

تقدیر و تشکر

نویسندگان بر خود لازم میدانند مراتب قدردانی خود را از آقای دکتر مجد که امکان چاپ و نشر مقاله مذکور را فراهم فرمودند، اعلام نمایند.

تعارض منافع

نویسندگان این مقاله گواهی مینمایند که این اثر در هیچ نشریه داخلی و خارجی به چاپ نرسیده و حاصل فعالیتهای پژوهشی تمامی نویسندگان است و ایشان نسبت به انتشار آن آگاهی و رضایت کامل دارند. این تحقیق طبق کلیه قوانونها و مقررات اخلاقی اجرا شده و هیچ تخلف و تقلبی صورت نگرفته است. مسئولیت گزارش تعارض احتمالی منافع و حامیان مالی پژوهش به عهده نویسنده مسئول است و ایشان مسئولیت کلیه موارد ذکر شده را بر عهده میگیرند.

REFERENCES

- Alinouruzi, N. (2012). *Rites and customs of Nowruz through time and space*. Esfarayen: Bagh-e-Kaghazi Publications.
- Beizaei, B. (1970). *A glimpse into the history of theater in Iran*. Tehran: Arash.
- Chalkowski, P. J. (2021). *Tazieh: The pioneering native art of Iran (D. Hatami, Trans.)*. Tehran: Samt.
- Danesh Pazhooh, M. (2006). *An examination of travelogues from the Safavid period*. Isfahan: Academy of Art Publications.
- Druville, G. (1957). *Travelogue (J. Mohyi, Trans.)*. Tehran: Gutenberg.
- Flor, W. (2006). *The judicial system during the Safavid era (H. Zandieh, Trans.)*. Qom: Research Institute of Hawzah and University.
- Franklin, W. (1979). *Observations on the journey from Bengal to Iran*. Tehran: University of Tehran Press.
- Goli Zavarah, Gh. R. (1996). *An evaluation of mourning performances*. Tehran: Islamic Propaganda Organization.
- Hasani, S. (2011). *The role of religious beliefs in the reform of individuals and society*. Qom: Bustan Ketab Institute.
- Homayouni, S. (2001). *Discourses and dialogues about Tazieh*. Shiraz: Navid Publications
- Jafari, A. (2009). "The image of Iranian society in the travelogues of the era of Shah Abbas I." Unpublished master's thesis, Vali-e-Asr University (A.J.), Rafsanjan.
- Karachi, R. A. (2002). *Distant encounters: A study in travel literature*. Tehran: Chapar Publications.

- Malekpour, J. (1984). *The literature of Iranian theater*. Tehran: Tosse Publications.
- Masoudieh, M.T. (1988). *Religious music in Iran*. Tehran: Soroush Publications.
- Motahari, M. (2010). *The issue of hijab* (12th ed.). Tehran: Sadra Publications.
- Norouzi, F. (1999). Introduction to the book *Observations on the Journey from Bengal to Iran in 1786-1787*. *Monthly Book History and Geography*, 2(6), 10-11.
- Pirnia, M. K. (1999). "The gardens of Shiraz." *Golestan Honar*, 11, 20.
- Ranjbar, M., & Sotoudeh, H. (2001). *Anthropology with a focus on the culture of the people of Iran*. Tehran: Danesh Afarin Publications.
- Ruholamini, M. (1998). *Foundations of anthropology* (8th ed.). Tehran: Ketab Zaman Publications.
- Shahidi, E. (2001). *A study on Tazieh and Tazieh reading*. Tehran: National Commission for UNESCO and Cultural Research Office.
- Shahbazi, F. (2004). "An examination of the religious culture of the people in Safavid travelogues." Unpublished master's thesis, Al-Zahra University, Tehran.
- Shamim, A. A. (1996). *The history of developments during the Qajar period*. Tehran: Maharat.

فهرست منابع فارسی

قرآن کریم

- بیضایی، بهرام، گوشه‌ای از تاریخ در نمایش در ایران. آرش، تهران ۱۳۴۹.
- پیرنیا، محمدکریم، «باغ‌های شیراز»، *گلستان هنر*، شماره ۱۱؛ تهران ۱۳۷۸، ص ۲۰.
- تکمیل همایون، ناصر، «اوضاع روسیه و احوال روسیان در سفرنامه ابن فضلان»، *دوفصلنامه ایراس*. شماره ۳، پاییز ۱۳۸۷، ص ۲۶-۳۹.
- حسینی، سعدالله، *نقش باورهای دینی در اصلاح فرد و جامعه*. موسسه بوستان کتاب، قم ۱۳۹۰.
- جعفری، اکرم، «سیمای جامعه ایرانی در سفرنامه‌های دوره شاه عباس اول». صفوی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه ولی عصر (عج)، رفسنجان ۱۳۸۸.
- چلکووکسی، پیترجی، *تعزیه، هنر بومی پیشرو ایران*. ترجمه داوود حاتمی. سمت، تهران ۱۴۰۰.
- دانش پژوه، منوچهر، *بررسی سفرنامه‌های دوره صفوی*. انتشارات فرهنگستان هنر، اصفهان ۱۳۸۵.
- دروویل، گاسپار، *سفرنامه*. ترجمه جواد محیی. گوتنبرگ، تهران ۱۳۳۶.
- رنجبر، محمود و ستوده، هدایت‌الله، *مردم‌شناسی با تکیه بر فرهنگ مردم ایران*. انتشارات دانش‌آفرین، تهران ۱۳۸۰.
- روح‌الامینی، محمود، *مبانی انسان‌شناسی*. چاپ هشتم. انتشارات کتاب زمان، تهران ۱۳۷۷.
- شمیم، علی اصغر، *تاریخ تحولات دوره قاجاریه*. مهارت، تهران ۱۳۷۵.
- شهبازی، فرزانه، «بررسی فرهنگ دینی مردم در سفرنامه‌های عصر صفوی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء، تهران ۱۳۸۳.
- شهیدی، عنایت‌الله، *پژوهشی در تعزیه و تعزیه خوانی*. کمیسیون ملی یونسکو و دفتر پژوهش‌های فرهنگی. تهران ۱۳۸۰.

- فرانکلین، ویلیام، *مشاهدات سفر از بنگال به ایران*. انتشارات دانشگاه تهران، تهران ۱۳۵۸.
- فلور، ویلم، *نظام قضائی عصر صفوی*. ترجمه حسن زندیه. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. قم ۱۳۸۵.
- علی‌نوروزی، نوروز، *آئینها و آداب نوروز در گذر زمان و مکان*. باغ کاغذی، اسفراین ۱۳۹۱.
- غلام رضا گلی زواره، *ارزیابی سوگواریهای نمایشی*. سازمان تبلیغات اسلامی، تهران ۱۳۷۵.
- کراچی، روح انگیز، *دیدارهای دور، پژوهشی در ادبیات سفرنامه‌ای*. انتشارات چاپار، تهران ۱۳۸۱.
- محبوب، محمد جعفر، «تاثیر تئاتر اروپایی و روشهای نمایشی آن در تعزیه». *مجله ایران شناسی*. شماره ۱۹. پاییز ۱۳۶۷، صص ۵۰۷-۵۲۵.
- مسعودیه، محمدتقی، *موسیقی مذهبی ایران*. سروش، تهران ۱۳۶۷.
- مطهری، مرتضی، *مسئله حجاب*. چاپ دوازدهم. صدرا، تهران ۱۳۸۹.
- ملک‌پور، جمشید، *ادبیات نمایش ایران*. توس، تهران ۱۳۶۳.
- همایونی، صادق، *گفتارها و گفت و گوهای دربار تعزیه*. انتشارات نوید، شیراز ۱۳۸۰.
- نوروزی، فرزاد، «معرفی کتاب مشاهدات سفر از بنگال به ایران در سال‌های ۱۷۸۶-۱۷۸۷ م»، *کتاب ماه تاریخ و جغرافیا*، س ۲، شماره ۶؛ تهران ۱۳۷۸، صص ۱۰-۱۱.

معرفی نویسندگان

مرضیه زارع زردینی: استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

(Email: Mzare93@pnu.ac.ir: نویسنده مسئول)

(ORCID: 0000-0003-4617-8675)

آسیه ذبیح‌نیا عمران: استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

(Email: zabihnia@pnu.ac.ir)

(ORCID: 0000-0002-1886-382x)

COPYRIGHTS

©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited.

Introducing the authors

Marzieh Zare Zardini: Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Payam Noor University, Tehran, Iran.

(Email: Mzare93@pnu.ac.ir: Responsible author)

(ORCID: 0000-0003-4617-8675)

Asia Zabihnia Emran: Professor of the Department of Persian Language and Literature, Payam Noor University, Tehran, Iran.

(Email: zabihnia@pnu.ac.ir)

(ORCID: 0000-0002-1886-382x)